ՀԵՆՐԻԿ ՍՎԱԶՅԱՆ. ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆԽՈՆՋ ԱՇԽԱՏԱՎՈՐԸ
(ծննդյան 80-ամյակի առթիվ)

Պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հենրիկ Սուրենի Սվազյանը բոլորեց իր ութերորդ տասնամյակը:

Հ. Սվազյանը ծնվել է 1938 թ., Լենինականում (Գյումրի), 1955 թ. ավարտել է Հայաստանի երկրորդ քաղաքի Վ. Մայակովսկու անվ. թիվ 5 միջնակարգ դպրոցը, այնուհետև ծառայել խորհրդային բանակում: Զորացրվելուց հետո, 1961 թ. ընդունվել է Երևանի պետհամալսարանի պատմության ֆակուլտետ, որն ավարտել է 1966 թ.: Աշխատել է ՀՀ Հուշարձանների պահպանության վարչությունում, իսկ 1967 թ. արդեն ավագ գիտաշխատող էր Հեղափոխության պետական թանգարանում: 1968 թ. նա ընդունվել է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ասպիրանտուրա և ավարտելով այն՝ 1971 թ. աշխատանքի է անցել այդ ինստիտուտի Միջին դարերի պատմության բաժնում, որտեղ տասնամյակներ շարունակ և այսօր էլ մեծ հաջողությամբ ընթացք է տալիս իր գիտական գործունեությանը:

1975 թ. Հ. Սվազյանը պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն, իսկ 1991 թ. շատ ավելի լայն ընդգրկումներով և գիտական բարձր մակարդակով աչքի ընկնող իր դոկտորական ատենախոսությունը՝ «Աղվանից աշխարհի պատմություն (հնագույն ժամանակներից VIII դ. ներառյալ): Պրոֆեսորի կոչում է ստացել 2003 թ.:

1997-2003 թթ. Հ. Սվազյանն աշխատում էր Վ. Սարգսյանի անվ. ռազմական ինստիտուտում՝ գլխավորելով իր իսկ հիմնած դաստիարակչական աշխատանքների և հասարակագիտական առարկաների ամբիոնը՝ իր ներդրումն անելով հանրապետության բանակի կազմավորման ու կայացման ասպարեզում: 2002 թ. տացել է ՀՀ բանակի գնդապետի կոչում: Իր ռազմա-

գիտական ամբիոնը գլխավորելուն զուգընթաց, այստեղ նա դասավանդել է «հայոց պատմություն» առարկան, ինստիտուտում կազմակերպել դասախոսական և կուրսանտական գիտաժողովներ, հանդես եկել բովանդակալի զեկուցումներով և ուղղորդել ուսանողների մտավոր նախասիրությունները՝ դրան տրամադրելով դասախոսական աշխատանքների իր հարուստ փորձը: Դեռևս ուսանողական տարիներին քանիցս մասնակցել էր Երևանում և երկրի մյուս քաղաքներում համամիութենական հնագիտական գիտաժողովներին, կարդացել ուշագրավ զեկուցումներ: Հետագայում ևս, ասպիրանտական ուսման շրջանակներում իր գործուն մասնակցությունն է բերել երիտասարդ գիտաշխատողների նստաշրջաններին: Հատկապես ուշադրություն են գրավել նրա հետաքրքիր և հրատապությամբ աչքի ընկնող ելույթները Երևանում (1991 և 2012 թթ.) և Արցախում (2006 և 2007 թթ.) տեղի ունեցած միջազգային գիտաժողովներում՝ Աղվանից պատմության հիմնահարցերի շուրջ:

Հ. Սվազյանի գիտական հետաքրքրությունների առանցքը Աղվանից աշխարհի պատմության հիմնահարցերն են, որոնց համակողմանի և խոր լուսաբանությամբ նա անվիճելիորեն առաջատարի տեղ է զբաղեցնում մեր արդի պատմագիտության մեջ: Աղվանից աշխարհի պատմության վերաբերյալ իր ուսումնասիրությունները նա առարկայացրել է իր մենագրություններում, բազմաթիվ հոդվածներում և հրապարակումներում ու ուսումնական ձեռնարկներում՝ թեման լուսաբանելով ամենատարբեր տեսանկյուններից և կտրվածքներով՝ գիտականորեն մշակված նյութին տալով նոր բովանդակություն և հաճախ անսպասելի, բայց և հիմնավոր մեկնաբանություններ: Առաջին անգամ մեր պատմագիտության մեջ նա գիտականորեն վերարտադրել է Աղվանից աշխարհի ամբողջական պատմությունը, որի արդյունքը եղավ նրա «Աղվանից աշխարհի պատմություն (հնագույն շրջանից VIII դարը ներառյալ» (Ե., 2006) մենագրության հրատարակությունը: Այս գիրքը հանրագումարի է բերում գիտնականի տասնյակ տարիների աշխատանքը, բայց իբրև նոր որակների դրսևորում, առանձնանում է հեղինակի՝ նյութի խոր ու հիմնավոր իմացությամբ և հայեցակարգային հետևողականությամբ: Քայլ առ քայլ նա բացահայտում է պատմագիտության մեջ մինչ այդ առկախ մնացած կամ վիճահարույց բազմաթիվ հիմնահարցեր, ինչպիսիք են իր աշխատության իմացական հիմքերը կազմող սկզբնաղբյուրների վերհանումն ու բնութագրերը (հայկական, հունահռոմեական, վրացական, ասորական և այլ օտարալեզու աղբյուրներ, հնագիտական փաստեր և վիմագրական արձանագրություններ), Աղվանքի քաղաքական սահմանների հստակ ու պատ-

ճառաբանված վերարտադրությունը, աղվանական ցեղային միությունների սոցիալ-տնտեսական ու էթնոմշակութային նկարագիրը և անցումը դեպի պետական կազմավորում, Աղվանքի քաղաքական կացությունը պարթևահռոմեական հարաբերությունների ոլորտից մինչև Սասանյաններ, այնուհետև Արշակունիներից մինչև Միհրանյանների ու Առանշահիկների ժամանակաշրջանը և այլն: Նկատենք, որ Աղվանքի՝ որպես արգասաբեր երկրի բնակիչներին Հ. Սվազյանը կոչում է «աղվանացիներ»՝ նկատի ունենալով նրանց՝ ցեղային միությունների մեջ ընդգրկված տարասեռ ցեղերի մակարդակը: Հ. Սվազյանն առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձրել Աղվանից մարզպանության կազմավորմանը (V դ. երկրորդ կես) և ապա արաբական տիրապետությանն Աղվանքում: Անդրադառնալով նոր անվանակոչված *Աղվանք* հասկացությանը (հեղինակի տարողունակ եզրույթն է), դրա տարածքում Միհրանյան տոհմի իշխանությանը (VI դ. վերջեր), Հ. Սվազյանն անում է փաստերով հիմնավորված եզրակացություններ. արժեքավոր է հատկապես բացասական և միաժամանակ հույժ արդիական այն հետևությունը, որ հակապատմական ու միտումնավոր է կարծիքն այն մասին, թե, իբր, Միհրանյանները Աղվանից պետության վերածնողներն էին և ավանդութային շարունակողները: Նա ցույց է տալիս, որ պատմությունն աղարտող այդ քմածին մտադրույթը նշանակում է պատմությունը չարչրկել պրոկրուստյան մահճում, և որ նման մոտեցումը «նպատակ ունի արհեստականորեն երկարածգել ոչ միայն Աղվանից պետականության գոյության ժամանակաշրջանը, այլև Աղվանքի հետ կապել Ուտիքի և Արցախի (իմա՛ բուն հայկական-Խ.Ա.) նահանգները» (էջ 263): Այս աշխատության անհերքելի արժանիքներից է հեղինակի հետևողական հակադրությունը ադրբեջանական այլ ծանոթ կեղծարարություններին՝ իրենց արյունակից հռչակել աղվաններին և այդպիսով «ժառանգել» պատմական Աղվանքի տարածքը՝ այդպիսին համարելով Արցախն ու Ուտիքը: Անհերքելի փաստերով Հ. Սվազյանը հաստատում է այն ճշմարտությունը, որ աղվանական տարաշերտ ցեղերը պատմական բավիղներում լուծվել են պարսկական, արաբական և այլ ցեղերի մեջ և չքացել այդ զանգվածների խառնարաններում՝ բացարձակապես որևէ կապ չունենալով տարածաշրջան ներխուժած թուրքացեղ կազմավորումների հետ: Այս վերջիններս էլ հենց այժմյան ադրբեջանցիների նախորդներն են, և որոնց, ի դեմս իրենց ծնողների, մանկուրթի պես ճանաչել չեն ցանկանում ադրբեջանական ծնողուրաց հեղինակները:

Իր գիտական հագեցվածությամբ և թեմայի պատմականորեն ստույգ բովանդակությամբ Հ. Սվազյանի այս աշխատությունն ունի ճանաչողական մեծ

նշանակություն և արդիական արժեք, որն ըստ արժանվույն է գնահատվել XXI դ. մեր պատմագիտության կողմից:

Վերոհիշյալ աշխատության շատ կողմերով հղկումն ու լրացումը պետք է համարել Հ. Սվազյանի հաջորդ՝ «Աղվանից աշխարհի պատմության ուսումնասիրության հիմունքները» (Ե., 2017) եռալեզու (հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն) գիրքը: Այստեղ հեղինակն ավելի է ամրապնդում և նոր ընդհանրացումներով հարստացնում Աղվանքի պատմության կարևորագույն հարցերի իր լուսաբանումները: Ուտիքի և Արցախի վարչական կացության հետ կապվող հանգույցների համոզիչ քննարկմամբ նա հիմնավորում է այդ նահանգների հայկական պատկանելությունը, ընդսմին, այստեղ ևս բացահայտելով այս ասպարեզում տեղ գտած կեղծիքներն ու աղբյուրների զանգվածային աղավաղումները: Ուշագրավ է Հ. Սվազյանի մշակած պատմաքննական մեթոդը՝ նշված կեղծիքները հերքելու և պատմական ճշմարտությունը վերականգնելու համար: Եվ այս իմաստով նա առաջարկում է խնդրո առարկա հարցի հստակեցում՝ վարչաքաղաքական և տարածական ընդգրկումներով միմյանցից տարբերվող՝ բուն Աղվանքի, Մարզպանական Աղվանքի և հետմարզպանական կամ Հայոց Աղվանքի առանձնական շրջանների ուսումնասիրության մեթոդը՝ երեք առանձին և ինքնաբավ ժամանակաշրջաններով: Այսպիսի սահմանաբաժանմամբ Հ. Սվազյանը վերհանում է այն պատմական իրողությունը, որ հայկական Արցախ և Ուտիք նահանգները ժամանակի ընթացքում ներառվել են Աղվանից մարզպանության կազմում, և որ վերջինիս տրոհումից հետո հայ Առանշահիկ տոհմի գլխավորությամբ ձևավորված և այդ նահանգների վրա տարածվող իշխանությունն ուներ միատարր հայ բնակչություն, որը հանդես է եկել «Աղվանք» եզրույթի ներքո: Աշխատության արժանիքներից են, մասնավորապես, վերոհիշյալ նահանգների տեղադրության ստույգ մատնանշումը՝ Կուրի աջափնյակի սահմաններում, այլև Ուտիքի և Արցախի քաղաքացիություն ստացած և անվանում հոմանիշների վկայակոչումը մեր մատենագրության մեջ (Խորին աշխարհ հայոց, Աղուանք հայոց, Աղուանից Հայք, Հայոց հիւսիս արեւելից կողմանք և այլն):

Իր համար նվիրական դարձած հետազոտական հիմնահարցերը շարունակում են աշխատանքի մղել Հ. Սվազյանին՝ դրանցում հայտնաբերելու նոր ծալքեր, վերարտադրության կարոտ նոր իրողություններ, որի համար վաստակաշատ գիտնականին բնավ չեն պակասում ոչ եռանդը, ոչ էլ տասնամյակներում թրծված աշխատասիրությունը: Հրատարակության ընթացքում է Հ. Սվազյանի «Հայ-աղվանական եկեղեցական հարաբերություններ» (սկզբնավորումից մինչև VIII դարը ներառյալ)» աշխատությունը՝ իբրև գի-

տական հիմնահարցերը հիմն ի վեր լուսաբանելու զարմանալի համառություն, որ այս էլ որերորդ անգամ ցուցաբերում է Հ. Սվազյանը՝ իբրև իր նախասիրած հետազոտական ասպարեզի նոր հանգրվանի վերհանում: Կան շատ մտահղացումներ, որոնք անպայման կիրականացնի միշտ գիտական նվաճումների պատրաստ այս համառ աշխատավորը:

Մեզ մնում է միայն ի սրտե շնորհավորել մեր արժանավոր հոբելյարին, ցանկանալ նրան անվթար առողջություն և կորով՝ իր ծրագրերն իրականացնելու երկար ու արգասավոր ճանապարհին:

ԽԱՌԱՏՅԱՆ Ա.Ա.
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ

ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսի աշխատակազմը շնորհավորում է վաստակաշատ պատմաբանին՝ նրան մաղթելով գիտական նոր բացահայտումներ ի նպաստ հայագիտության:

«Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդես